

---

---

# מראה מקומות- עניני הלכה

## ‘במות דף סג’

---

---

נסדר ע"י אשר יעקב מילמן

רב דקהל שערי תפילה

פסעיק, ניו ג'רסי

[AsherMillman@gmail.com](mailto:AsherMillman@gmail.com)



## לזכר נשמת

מנחם מנדל בן משה ושרה בת משה צבי ממשפחת אדלר  
קעפל בן אליעזר ופריידל בת אליעזר ממשפחת מילמן  
צבי מנחם בן שמעיהו וחיה לאה בת נפתלי הערצקא ממשפחת  
רייכמאן

A Chaburah on these מקומות מראה is posted weekly  
and can be accessed via [www.dafaweek.org](http://www.dafaweek.org), emailed,  
or on the app.

507– Daf– Week

[info@dafaweek.org](mailto:info@dafaweek.org)

## בענין מותר לשקר מפני השלום

• איתי בגמ' שרב תבע בנו שלא לשנות דיבורו לאשתו אע"פ שזה היה קשה לו כיון ש"למדו לשונם דבר שקר העוה וכו'. " והק' המאירי שלקמן מבואר שמות לשנות מפני השלום וכן הוא בהרבה גמ'. ותירץ שאיה"נ שמותר אכן רב לא הפקיד וידע שאפילו בלי שקר יבא שלום ולכן אין כאן היתר זה. וכעין זה תירץ בספר ח"ח שאין היתר מוחלט לשקר מפני השלום ורק כשאין עצה אז מותר.

• אכן יש מהלך אחרת לתרץ קושיית המאירי עפ"י דברי הספר חסידים הובא במגן אברהם שדין זה שמותר לשקר מפני השלום הוא רק על העבר אבל לא על ההווה או על העתיד. ורק שהק' המפרשים מהכין נובע חילוק זה. וע' בשו"ת לב חיים שציין כמקור לדברי הספר חסידים מגמ' שלנו ובזה חילק בין גמ' זו וגמ' לקמן שרק מותר לשקר בשעבר אבל לא על ההווה או עתיד. אכן עיין בדעת תורה שהרבה גדולי אחרונים חולקים על חילוק זה וכן הובא בספר אמת קנה שאע"פ שכדי להחמיר כדבריו אכן במקום צורך מותר לשקר אפי' על ההווה או עתיד וכן הביא בשם כמה גדולי אחרונים.

• וע"ע בשערי תשובה שהביא מגמ' זה ראייה שאסור לשקר אפילו אם אינו מרוויח כלום וגם אינו מזיק אחרים ורק צע"ק שלכ' בגמ' זו הרויח הרבה וגם לא שינה בלא טעם אלא משום שלום אביו וצ"ע.

- מאירי יבמות סג.
- ספר חפץ חיים הל' רכילות א' ח'
- מגן אברהם סימן קנו אות' ד'
- ספר חסידים אות רכו'
- שו"ת לב חיים או"ח א' ה'
- דעת תורה או"ח שם
- ספר אמת קנה פרק ה' אות יג'
- שערי תשובה ח"ג אות קפו'

עבידי לי טלפחי הוה עבדא ליה חימצי, והוא מין אחר של קטניות, ואי הוה אמר עבידי לי חימצי הוה עבדא ליה טלפחי וכן בכל הדברים. כי גדל חייא בריה אפיך לה, כלומר כשהיה אביו רוצה בחימצי הוא היה אומר לאמו דטלפחי קא בעי, וכשהיה האב רואה כך אמר ליה לבריה איעלייא אמך, כלומר נתעלית והיטיבת דרכיך, אמר ליה אנא עבדי דאפיכנא לה, כלומר שעדין היא במרדה אבל אני מהפך לה את דבריך, שמח למה שראה משכלו וקרא עליו משל שההדיוטות אומרים, דנפיק מינך טעמא לילפך, כלומר שיש בן שמחכם את אביו ומיהו את לא תעביד הכי משום דכתיב <sup>310</sup> למדו לשונם דבר שקר, אלא

שאני אלמד לעשות כן הואיל ולא הוציא שקר מפיו. ואע"פ שאמרו <sup>311</sup> מותר לשנות בדברי שלום, דוקא בדבר שאם אינו משנה נפיק מינה חורבא, אבל זו אני יודע לעבור על פשעה ואיני מקפיד, ומוטב תעמוד היא במרדה משתרגיל אתה עצמך לדבר שקרים. הא למדת שהיה סובל לה ומניח מקום לשלום. וגדולה מזו אמרו ברי חייא, דהוה דביתו מצערא ליה ואפילו הכי כי הוה משכח מידי דחזי לה הוה צייר בסדיניה דרך הדיוטות ומייתי גיהלה דרך חבה, ואמרי ליה והא קא מצערא ליה למר, וקאמר להו דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא, ר"ל מהרהור עבירה, וכל שהיא קפדנית ורעה אלא שנותה לרצות, כל שכן שראוי לעבור על מדותיה להוציא הפסדה בשכרה. דרך צחות אמרו, מיקרי ליה רב יצחק לרב יהודה בריה <sup>312</sup> ומוצא אני מר ממות את האשה כגון אימך, והוה מתני ליה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה כגון אימך, וכשהקשו מזו לזו חירצו בה מתקיף תקיפא אלא דעבורי מעברא במילתא.

[דף טג, ב] אשה רעה מצוה לגרשה, ואם כתובתה מרובה צרתה בצדה, כלומר יגום לה שישא אשה אחרת עליה כדי שתקבל תוכחה, דאמרי אינשי בתברתה ולא בסילתא, כלומר

תבא, ובפרט בהוצאת בנין שהיא הוצאה יתירה. דרך הערה אמרו, טח <sup>305</sup> ולא תשפץ שפיץ ולא תבנה, כלומר כשתראה נקב מועט בכותל סתמהו ולא תניחיהו להתרחב עד שתצטרך אחר כן לשפצו ולתוקו, ואם כבר נתרחב, חזקה באבנים וטיט אנא <sup>306</sup> סיד, ולא תניח עד שתפול הכותל ותצטרך לבנות. דרך צחות אמרו <sup>306</sup>, למה נקרא שמן ערי מסכנות ללמד שכל העוסק בבנין מתמסכן, וכל שיש לו מעות ואין דעתו עליהם לסחורת, יהא קופץ ולוקח עד שלא יתאכלו המעות. דרך צחות אמרו, קפוץ זבון ארעא מתון וסב איתתא, כלומר שימתין לישא עד שיבדוק במעשיה יפה יפה.

ולעולם לא יחזר בנשואיו אחר גדולה הימנו, שמא מתוך מעלתה עליו אף היא משתררת עליו, וכל שכן שאינה נשמעת לו בתקוני ביתה, והוא שאמרו, חות חד דרגא ונסיב איתתא, וסק חד דרגא בשושבינא, כלומר שיחזר אחר אהב גדול ממנו.

לעולם יצדיק אדם את דינו, ויתבונן כי כל המתרגש עליו בשלו הסעה, ואל ישא פנים לעצמו לומר צדיק אני והיאך קרני כך, שכל שהוא צדיק הב"ה מדקדק עמו ליראו ולהשיבו מכל דרך רע, ולכונה זו אמרו, אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל, ר"ל כדי ליראם עד שישובו. רמו [לדבר] <sup>307</sup> התרבותי חוצותם מבלי עובר אמרתי (או) [אך] <sup>308</sup> תיראי [אותי] <sup>309</sup> תקחי מוסר.

לעולם יזהר אדם בנשואיו לבדוק אחר האשה במדותיה אם היא קפדנית ורגזנית אם נוחה ושלמנית, שאין לך דבר מר בעולם יותר מאשה רעה. דרך צחות אמרו, רב כי הוה מיפטר מיניה דר' חייא אמר ליה רחמנא ליצלך ממידי דקשי ממותא אמר ליה ומי איכא מידי דקשי ממותא דק ואשכח ומוצא אני מר ממות את האשה <sup>309</sup>, ומכל מקום מי שנפלה לגורלו יסבלנה כפי היכולת ויניח מקום לשלום, אמרו על רב שהיתה אשתו רעה ורגילה לצערה, כי הוה אמר

ולפנינו: תיזול, ועיין ברש"י ובחוס', <sup>305</sup> לפנינו: טוס, וכ"ה בערוך ע' טס, <sup>306</sup> כ"ה בטוטה יא.א. <sup>307</sup> צפניה ג ר"ז, כ"ה בד"ש, <sup>308</sup> כ"ל.

309 קהלת ז כו, 310 ירמיה ט ד, 311 לקמן סה ב, 312 לפנינו: רב יהודה לרב יצחק בריה.

קפז חפז הלכות איסורי רכילות כלל א תיים

מקור החיים

ג. אפילו אם הוא רואה שעל ידי זה שלא יגלה יסוכב לו (יב) הפסד גדול בענייניו, כגון שהוא תחת רשות אחרים, וכשהם מבינים את הדבר ועומדים עליו שיגלה להם והוא אינו רוצה, יחשדוהו שגם ידו הוא עם פלוני, ועבור זה ימלקוהו ממשמרתו ולא יהיה לו אחר כך (יג) בסח לפרנס את בני ביתו, אף על פי כן אסור, ככל שאר חיובי לאוין שמחויב ליתן כל אשר לו ולא לעבור עליהן, כמבואר ביורה דעה בסימן קנ"ז סעיף א' בהגה"ה. אם לא במקום שבגילוי תהיה תועלת למלק הנזקין ולהשבית הריב. אבל אין למטר לממוך על זה התיתר, כי צריך לזה פרטים רבים וכמו שנבאר אי"ה לקמן בכלל פ' בארוכה.

ז. וכפרט אם על ידי מניעת הסיפור לא יגיע לו היוזק ממון, רק דברי חירופין וגיודופין בעלמא שיחפרוהו עבור זה, בודאי אסור ואין לו לחוש לזה כלל, וידע בנפשו כי עבור זה יהיה נחשב לעתיד מאוהבי ה' יתברך ופניו יאירו כאור השמש, כמו שאמרו הז"ל הנעלכין ואינם עולכין שומעין חרפתן ואינם משיבין וכו' עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, וכל שכן בזה שסובל בזיון עבור מצוה השם. ועיין במה שהארכנו לעיל בהלכות לשון הרע כלל א' סעיף ו' עיין שם.

ח. ולענין מה להשיב אם שואלו מה דיבר פלוני אודותי, תלוי בזה, (יז) אם

באר מים חיים

לענינו דכי היכי דשם הוה רשעים משום דלא הוה להו לחתום בשקר ולעבור עי"ו על הלאו דלא תענה כו' בשביל ממון, דעדים החתומים על השטר נעשה כמו שנתקרה עדותן בב"ד, הכי גמי בודאי הלאו דלא תלך רכיל לא גרע מניה. ובלא"ה בכל מקום משוה לתו הגמרא בפסחים (ק"ח ע"א) המספר לשון הרע וכו' והמעיד עדות שקר וכו'. ועוד דאפילו בלעבור על איסור דרבנן כתבו הפוסקים דמחוייב ליתן ג"כ כל אשר לו ולא לעבור, וכל שכן בעון החמור הזה.

(יג) במה לפרנס. דבר פשוט הוא לכל יודעי דת ודין שדבר זה אינו נכנס בכלל סכנת נפשות שיהא מותר לעבור עבור זה על לאו דאורייתא.

(יד) אם יש לו עצה. מקורו מסנהדרין (ל' ע"א) בגמרא מכתב היכי כתבי (ס"ו) כשנחלקו הדייגין והלכו בתר רובא האיך יכתבו לשון הפסק דין) ר' יוחנן אמר זכאי

(יב) הפסד. ולא תשיג על זה דהלא אפילו במלשין גמור שבודאי חמור מזה ואפ"ה פסק הש"ך בח"מ בסימן שפ"ח סק"ב דאפילו לא היה לו להמלשין רק אונס ממון אפ"ה יכול לומר קים לי כדגני פוסקים דפטרי בו מלשלם. דזה אינו, חדא דאפילו באונס נפשות דלכ"ע מיקרי אונס ופטור מלשלם כמבואר שם בח"מ, אפ"ה כתב הסמ"ע שם בס"ק י"ב דרק מתשלומין פטרוהו מטעם אונס נפשות, אבל איסור יש עליו משום דהיה לו ליתן ממון עצמו והיה גיצול מהסכנת מות ולא להראות על אחרים, ואפילו להט"ו שכתב שם בד"ה הרי זה פטור, דאפילו לכתחלה מותר, היינו דוקא שם דאיכא סכנת נפשות, אבל באונס ממון בודאי לכ"ע איסור גדול עשה ורשע מיקרי עבור זה, אפילו להני פוסקים דפטרי אונס ממון, כדמפורש בביאור הגר"א שם בס"ק כ"ח שהביא שם ראייה ע"ז מכתובות (דף י"ח ע"ב) דאנוסים היינו מחמת ממון דהוי מחמת זה רשעים. ונחזור



מקור החיים

יש לו עצה להשיבו באופן שלא יהיה שקר גמור וגם לא יהיה רבילות, ושיבהו באופן זה ולא יוציא שקר מפיו. ואם הוא מבין שתכירו לא יקבל זה לתשובה, מותר לומר שקר גמור מפני השלום. (טו) אבל לא ישבע חס וחלילה לשקר בשביל זה, ועיין בבאר מים חיים.

באר מים חיים

הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנת, אימא דכונת הכתוב בזה רק להעתיק מאמרה דאחרי בלותי היתה לי עדנת, ולא לשנות מן ואדוני זקן לאני זקנתי, דכך יפה לנו לומר דלא הוציא מפיו דבר שקר אחרי שסוף כל סוף לא העתיק הקב"ה רק דבר עולה אתה מדבריה אשר צחוק היה לה מעצמה, ולא אמר לאברהם העולה השניה מה שלפלא היה לה ג"כ על אברהם שגם הוא זקן. ד"ל דאין הכי נמי דכונת הכתוב כך הוא, וכן ראיתי אה"כ בפני הרמב"ן בחומש עי"ש, רק דסברת הגמרא דגם זה מיקרי שינוי בדברי ה' יתברך במה שהעתיק רק מחצה מדבריה ולא אמר המחצה השניה ואדוני זקן. וזה היה כוונתנו בפנים במה שכתבנו שלא יהיה שקר גמור, היינו שפעמים הרבה יוכל לספר לו מה שאמר לו חבירו, רק ידלג לו מה שהוא נגד רצונו, וכמעשה דאברהם.

(טו) אבל לא ישבע. דע"פ רוב יכול לאשתמוטי מיניה בזה אפילו כשהבירו עומד עליו שישבע לו, לומר שאינו נשבע אפילו על אמת. ואפילו אם לא יוכל לאייתמוטי מיניה בזה, שאינו רוצה להאמינו אם לא שישבע לו, והוא רואה שבוה שישבע לו פייס לו את כעסו, אם אינו רואה הפסד ברור שיצא לחבירו בזה גלע"ד דבדואי אסור, דעל כרחק לא אמרו רק דמותר לשנות מפני השלום אבל לא שישבע לשקר ה"ו עבור זה, ועיין בתשובת רמ"א סימן ל"ג. ואפילו אם רואה הפסד ברור של ממון שיגיע לחבירו מזה ג"כ צע"ג לענ"ד אם זה מיקרי שבעת אונסין, ועיין ביו"ד בסימן רל"ב בהגה"ה ע"ש.

משום לא תלך רכיל, ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב משום דמחזי כשיקרא, ור' אלעזר אמר מדבריהן גודכה פלוני, משום דאית ליה דמר ואית ליה דמר הלכך כתבי מדבריהם כו', ופסקו הפוסקים כר' אלעזר, הרי דיש לומר לכתחלה בלשון שלא יהיה מחזי כשיקרא.

ומ"ש בפנים דאם הוא מבין וכו', הוא משום דבודאי ר' אלעזר גופיה הוה ג"כ מסכים לר' יוחנן רבו, רק משום דיש לו עצה אחרת האידך להמלט מן השקר, אבל בלאו הכי בודאי הלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש. ועוד דהלא כבר פסקה הגמרא ביבמות (דף ס"ה ע"ב) דמצוה לשנות מפני השלום ופסקו שם כן הר"ף והרא"ש ובפ"ב דב"מ. ועוד ג"ל פשוט דגם ריש לקיש אית ליה האי דינא דמימרא דתנאי הוא ביבמות, וגם בית הלל אית להו הכי בכתובות (י"ז ע"א) בשמעתא דכיצד מרקדין דפירש שם הריטב"א דהיתירא דב"ה הוא מפני השלום, רק טעמא דריש לקיש הוא דדוקא כשאומר בפיו בלשון אני מזכה וכו', אבל מה אעשה וכו' משמע שעדיין עומד בדעתו שהדין עם זה החייב, ועי"ז תכנס שנאה בלב זה החייב על חבריו הדיינים, אבל כשכותב כן בכתב דמתחלה היה ביניהם התחלקות ואה"כ הושוו בדין זה לחייבו, לא יהיה עי"ז שנאה בלבו על האחרים, וזה הוא כוונת התוספות במה שכתבו ומשום לא תלך רכיל אין כאן. ובעין זה ראיתי בפני משה בירושלמי, אבל בענינו כולי עלמא מודים דמותר לשנות מפני השלום. ואין להקשות לפי מה שכתבנו בפנים דאם יש לו עצה וכו', א"כ האידך הוכיחה הגמרא הנ"ל ביבמות, גדול השלום שאף







**תכד** בעיר אחת היה שר רע והיה רוצה להעביר היהודים שבעיר מן הדת וברחו ואמרו קהילות לגזור חרם שלא ידור יהודי עוד בעירו לעולם אמר להם החכם אל תתנו מכשול לפני דורות הבאים אחרינו [א] אלא תגורו לזמן שהשרים בחיים החכם עיניו בראשו של דבר [ב].

**תכה** [א] שני בני אדם שהיו בעיר אחת ואחד היה חייב לנכרי הרבה וחפץ לברוח שאין לו במה לפרוע אם יודע שחבירו ירא שמים שלא יגלה לנכרים יאמר לו אני רוצה לברוח כי אני חייב וחושש אני שמא יעלילו עליך תצא קודם שאברח אבל אם ידחקו נכרים יהודים שימירו הדת אם יכול לברוח יברח ולא יעכב כי בכל עת חוטא [ב]. יהודי שהיה יושב על המכסים אם היה קצוב כך וכך לקחת ולקח יותר מן הגוי לבסוף ירד מנכסיו וכן לענין מטבע (א) לפי שרבים מקללים אותו.

**תכו** דע אע"פ שאמרו [א] מותר לשנות בדברי שלום אם יבא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן לא יפרע לו אינו יכול

### פירוש

**תכה** (א) ר"ל שאם היה ממונה מן המלך על המטבע ועשה מטבע שלא בקצבה שקצב לו המלך גם הוא לבסוף ירד מנכסיו.

### מקור תכד

דלא קטלינהו משום קדושת שם [שלא יאמרו הנכרים שעברו על שבועתן — רש"י], ובמשנ"ת ע' תוס' ב"ק ק"ג ובשורת מהר"י אסאד יו"ד ס"י שכ"ז ובתוס' שבועות כ"ו ב', ובחס"ל מס' מגדול עזר להגיעב"ץ שכתב בפשיטות דבשבועות אונס אין מקום לחילול השם דגם הנכרי יודע שאין שבעה באונס שבועה, והנה לא כתב כן הרמ"א ביו"ד ס"י רל"ב סט"ז וע' בש"ך שם ס"ק ל"ו דהרמ"א ס"ל דגבי צדקיהו לא חלה השבועה כלל כיון שהיה מסור ביד נבוכדנצר להורגו ושבועה מחמת אונס של מיתה לאו כלום היא וכמ"ש בסע"י ס"ז ולא נענש צדקיהו אלא על חילול השם, אבל בפסקי מהר"א מבואר דגבי צדקיהו חלה השבועה דאורבא אנב אווסייה גמר ומקני ומגר"י בס' נ"ג כתב דחרם של אונס הוי דוקא כגון שאנסו אותו שיקבל עליו החרם שיתן דבר כגון מטלטלין דמחסרי גוביינא, אבל באנסו לקבל עליו בהרם שלא לגלות איזה דבר כגבי צדקיהו חלה אפי' באונס ולכך יענש ושיטת הרמ"א באמת צ"ע דאם לא חלה שבועת צדקיהו משום דהוי אונס למה הוצרך שיתירו לו הסנהדרין השבועה הרי שבועת אונס אינה צריכה התרה כדאיתא בר"ס רל"ב, וע' בר"ן נדרים ס"ה א שהביא מזה ראיה שאפי' בדיעבד אין התרה מועלת שלא בפניו וכ"כ בשם הראב"ד וכ"כ שיטת רש"י בירמ"י נ"ב י' יעו"ש, אבל לשיטת התוס' שהביא הר"ן בדיעבד אם התירוהו שלא בפניו מותר וגבי צדקיהו אפי' לכתחילה הוי שרי להתירו כיון דהוי לדבר מצוה, וע"כ צ"ל הסעם שנענש צדקיהו והסנהדרין מפני חילול השם וכמ"ש בב"י יו"ד ס"י רכ"ח בשם הרשב"א וכ"ה בשורת הריב"ש ס"י קט"ז וס"י ש"ע בלשון הרי' חסדאי, וע' שורת מהר"ק ס"י נ"ב ובס' בית הלוי עה"ת ס' וישב פט' וישם שק במחניו, ורבינו גראה דקאי בשיטת מהר"י דשבועה שלא לברוח הוי כמו שבועה שלא לגלות וחלה אפי' באונס יצריכה התרה ומ"מ אין להתירה היכא שיש חילול השם ולפי"ז לאו ממדת תפירות אתי רק דינא קאמר.

**תכד.** [א] ע' תוס' יבמות פ"ו ב ד"ה מר כ"ו דמילתא דאתי לידי תקלה לא הוה מתקני רבנן, הנה יוספר שגלי ספרד חרמו לבל יחזור יהודי לספרד והערני הרה"ג רצ"ה מייזלס שלדברי רבינו אין לאסור לעתיד וכן מבואר בתוס' מוע"ק ג' ע"ב ד"ה כל הרוצה לבסל כ"ו ע"י"ש, **תכה.** [א] כל סימן זה חסר בהרבה דפוסים. [ב] ע' שורת שבות יעקב ח"ב ס"י ק"ו. **תכו.** [א] יבמות ס"ה ב, ועמ"ש"כ להלן ס"י חתומ"א, ובעה"ג ע' שורת תהם סופר ח"ו ס"י ג"ט, בהגהות מהרש"ם באריות חיים ס"י קנ"ו ובדברי שאול שעל אגרות השי"ס יבמות שם.



לומר אין לי כי מה שאמרו שמותר לשנות בדברי שלום זהו בשכבר עבר הדבר [ב].  
 תכז כתיב (שמות כ"ג י"ג) ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך  
 וסמך ליה שלש רגלים תחוג לי בשנה למה הקישן לומר לך שלא יאמר ישראל  
 לנכרי אני אלוה לך עד יום איד של ע"ז פלוני ועד יום של אותו קדוש אלא יאמר  
 עד כך וכך שבועות דכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו (א) ותזכרו שתגרמו אחרים  
 להזכירם [א] ולא תשביעו אחרים לשמם. וכתיב (הושע ב' י"ח) ולא תקראי לי עוד  
 בעלי זהסירותי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם. ואפי' שם אידם  
 שקורים מיכאל לא יזכור ישראל. ולא יאמר לנכרי באמונה שיש לאלהיך. ולא יאמר

פירוש

ברית עולם

תכז. שמותר לשנות בדברי שלום זהו בשכבר עבר. אע"ג דכמה פוסקים סוברים דעובר על חטובה לשעבר חמור יותר מעובר שבועה דלהבא כסבואר בח"ם סימן ל"ד דין ה', הכא משנה על אותה שעה כגון אומר אין לי ויש לו ולענין זה לשנות מה שהוא עתה יותר טוב ממשה מה שעבר ואע"ג דאמרינן פ"ב דמציעא עבדי רבנן דמשנו במסכתא והוא אם שגורה בסיו מסכתא זו ואומר לאו ומשנה מה שהוא עתה, שאני התם משום ענה ושללא להחזיק טובה לעצמו מותר ולמדנו מזה דהענה יותר מהשלום בפרס זה דוק והארך.

מקור חסד

[ב] מובא במג"א סי' קנ"ו, וצ"ע ממקור ענין זה ביבמות שם שנלמד מדכתיב ושמע שאלו והרגו וגו' ואמרת לזכות שזהו בלהבא, אמנם יעוין במהרש"א שם שהעיר דקושטא קאמר שבאמת זכח שם אך לא גילה לו התכלית העקרית שבביאתו וזה מותר, וכן מה שהביאו שם מאשר אמרו שבטי יה אביך וזהו גו' הוי אך שינוי בסגנון אביהם שכבר רמז באמת לכוונה זו באמרו על יוסף וישטמותרו בעלי חצים וגו' מידי אביר יעקב שהוא מסבב הסיבות והם גם הם אמרו על זה שא גא פשע עבדי אלהי אביך, ובכל זה יש אך שינוי ולא דבר בדוי וע' ברש"י שם ס"ג סע"א ד"ה טעמא, אולם צ"ע מה שהובא שם מפסי' ואדוני זקן, וכן צ"ע מגמ' ביצה כ' סע"א מעשה בהלל שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביו"ט חברו עליו תלמידי שמאי אמרו לו מה סיבה של בהמה זו, אמר להם נקיבה ולזבחי שלמים הבאתיה וכר' וע' ברש"י שם, ותגרש"מ העיר על האר"ת ונה"מ חו"מ סי' י"ב שלא הביאו דברי רבינו, וע' ח"א למהרש"א כ"ב סי' שו"ת פני יהושע ח"ב אהע"ז סי' פ"ב באמצע התשובה בענין מיתני כשקרא בכתב ותשובות מהר"י אסאד יו"ד סי' שט"ג, ובחס"ל כ' זכוונת רבינו שבשביל דבר שכבר עבר רשאי לשנות כהנך כולו דמיתני ביבמות שם באחי יוסף שהוצרכו לפייסו ע"ד השנאה שהיתה כבר, וכן שמואל לשאול שהיה מתירא ממנו בשביל מאורע שכבר היה, וכן שרה שהשי"ת לא רצה להודיע מה שכבר אמרה, משא"כ בשביל דבר שלהבא כגון אם מפייס חבירו על מה שלא הלוח לו אתמול רשאי למען השלום לשנותו אבל אם חבירו בא ללוח ממנו ובשביל איזה טעם אינו רוצה ללוח לו לא יתכן לשנות בשביל זה ולהוציא שקר מפיו, ולפ"ז אין מקום לקושית הא"ר שהביא הפמ"ג בארו"ח שם מההוא דשמואל לזכות דלעתיד הוא ומסולק ג"כ מה שמגמגם הגחיד"א כאן (חס"ל).

תכז. [א] ע' סנהדרין ס"ג ב, וצ"ע בשמות האלילים שבמתולוגיא שכבר עברו וכתלו מן העולם, וע' בתפא"ר ע"ז ס"א מ"א אות ה ובחתם סופר ח"ו סי' ע"ד נובעבה"ב משו"ת בית יצחק יו"ד סי' קנ"ב ממה דמוכרין שם ממון בעוד שכך נקרא האליל של הכסף, אמנם יעוין בבמד"ר פכ"ב ה שדרשי ממון מה אתה מונה, וכן צ"ע כשכותב באגרות למגין אלילי וע' בתשובות מהר"ם פאנוא סי' ל"ח כתבתי היום יום ו' ג' יוני ש"ו לפ"ק מה סדובה, ושם סי' ע"ז ב' דצמברש, ובעבה"ב מתשב"ץ ח"ג סי' קכ"ג, שו"ת הר"ן סי' ל"ח וב"י אר"ת סי' קי"ז מהאבודרהם



משום למדו לשונם וכו', דרצה לומר, כיון דלא אהני ליה במה שרבי חייא היה משנה, ממה שהרגיש וראה רב דלא שבה מדרכיה בשאר הדברים שבינו לבינה מסתמא, ונפל האמת במקרה, לכן אמר לו דמכאן ולהבא לא יעשה עוד כן, והוא ברור ונכון.

**ובר** מן דין נראה לקוצר דעתי לישיב עוד לזה, כי היכי דלא תיקשי הך מעשה דרב להא דקיימא לן דמותר לשנות מפני השלום, והוא במה שכתב בספר החסידים סימן תכ"ז וזה לשונו, מה שמותר לשנות מפני דרכי שלום, זהו בשכבר עבר, ועכ"ל, והיינו שמשנה על אותה שעה, כגון שאמר אין לי ויש לו, ולענין זה לשנות עתה מה שהוא יותר טוב משנה מה שעבר, כמו שכתב הרב חיד"א בספר לב דוד בכיארורו שם הנקרא ברית עולם, יעוין שם.

**ואם** כן כפי זה לא קשיא דאמאי אמר לו רב לרבי חייא בריה את לא תעביד הכי, דבזה הוא משנה מה שהוא עתה, דרב אמר לו שיאמר שיעשה חימצי, והוא משנה ואומר טלופחי, והוא משנה בהוה במה שהוא עתה ולא במה שעבר, כדברי רבי יהודה החסיד ז"ל בספר החסידים, ואפשר לומר דמהך סוגיא הוציא רבי יהודה החסיד להאי דינא, ואפשר לומר דרבי חייא בריה דרב ששינה בדבר, לא ברירא ליה האי מילתא לחלק במשנה במה שכבר עבר למשנה במה שעתיד, והוה סבירא ליה דמילתא פסיקתא היא, דמה שאמרו מותר לשנות מפני דרכי שלום, איירי

דברו מכי גדל חייא בריה, והיינו משום דרבי חייא היה משנה דבריו, על כן הרגיש בשינוי רב כזה, שמשגדל רבי חייא בנו היתה עושה כדבריו במידי דאכילה לבד, ולכן חשב בדעתו שמא משום דהשתא רבי חייא בנו הוא האומר שהוא גם כן היה רוצה בהכי, או שהיה אומר לאמו בשמו ולא משם רב, ואשתו של רב משום חביבות בנה היתה עושה דברו ולא משום שאומר רב, או אפשר לומר שרב כחכמתו הרמה ידע והבין דרבי חייא היה עושה המצאה זאת, להפך הדברים, וכיון שכן, שהיה רואה רב דדוקא במידי דאכילה הוא דנעשית טובה, לכן אמר לו לרבי חייא בנו איעליא לך אמך, שהרגיש דמשום רבי חייא בנו היתה עושה כן, והוה אומר איעליא לך, לך דייקא, רוצה לומר דנעשית אמך טובה משום לך, בשבילך ובסיבתך, שאתה היית רוצה בחימצי, ומשום הכי קעבדא הכי ולא בשבילי, ונמצא לפי זה דלא הועיל כלום רבי חייא בשנותיו לדברי רב לשים שלום, דרב כבר ראה וידע דלאו משום שנעשית טובה היתה עושה כן, אלא משום סיבת רבי חייא בנו, ומשני הטעמים שכתבתי, האחד משום דרבי חייא היה רוצה בהכי ואומר לה כן בשמו, או כטעם השני לפי האמת, שהיה מהפך הדברים, ומאחר דראה רבי חייא דלא הועיל כלום לרב בזה ששינה, הוכרח עתה להשיבו אמרים ולהודות על האמת, דמשום שהוא היה משנה דברי אביו רב, הוא דהוה עבידא חימצי, ולכן אמר לו מאן דנפיק מינך טעמא מלפך, דרצה לומר דהיה הוא מהפך ומשנה הדברים, ולכן אמר לו רב את לא תעביד הכי,



# כב אורח

## הלכות בית הכנסת סימן קנו

### חיים

קנו סדר משא ומתן. ובו סעיף אחד:

א אח"כ ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון כי העוני יעבירו ע"ד קונו ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע וזה וזה יתקיים בידו וישא ויתן באמונה ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה שבכ"מ שהזכרת השם מצויה מיתה מצויה ויזהר מלישבע אפי' באמת שאלף עיירות היו לינאי המלך וכולם נחרבו

### דעת תורה

סימן קנ"ו

סדר משא ומתן

סעיף א': אח"כ ילך לעסקיו וכו'. ע"י הג"ח זרשיי מיכ"ר טה"פ "והושי' ירא"ל שמך" — מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו, כהורה מילתו מנהיג, [ועמש"ל עה"ג סי' קכ"ב סי"ג].

ויזהר אפי' מלישבע באמת, שאלף עיירות וכו'. ע"י צמד"ר מטות דאיתא ב' אלפים, וכ"ה צתהומה סו"פ ויקרא, ונהרבו בשביל שצוה אמת של ה"ס, וע"י ירושלמי פ"ג דשבויות ה"ה בסופה [שמש"רם ורצ"ב עיירות היו בדרום וכו' נהרבו על שצוה אמת של ה"ס ע"ש], וע"י ח"ס חו"מ סי' א' [במקור ד"ן, יעו"ש צאורך. גם ל"ן לסי' סי' ה"ה תי"ט ע"ש].

ועמג"ה [המתכבד בקלון חזירו ח"ן לו חלק לעובדי], וע"י שבי"ק לרמ"ז דגרי"ם "צפוני" ומציאו החוד"ה בס"ה סי' י"ב, וע"י פ"ד מה"ה כ"ד צרמז"ם ח"ל: המתכבד בקלון חזירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חזירו עומד שם וכו'.

עוד כתב מג"ה [דאסור לספור את ישראל אלא ע"י האלצנות וכו'], ועתה ר"ד לומה מ"ק, דש"ל לדבר מלוב, גם ע"י דבר אחר אסור.

וע"ש צמג"ה צ"ס סי"ה [סי' תכ"ז דה"ה דמוחר לשנות מפני השלום היינו בדבר שכבר עבר ולא בלכ"ה], וע"ש צ"ס"ה דגם בדבר שח"ה עכשיו שקר, כגון שח"ה ללוות ממנו ואומר ח"ן לי אסור, וע"ש צ"פ החיד"ה דמפני ענה מותר גם בכה"ג, וע"י חומים ונתחייב סי' י"ב [סק"ג שהצוה, דא"ה ח"ה מוחזק צממון ויודע שהאמת א"ה רק שהדיינים לא יאמינו לו, מותר לו לשנות וכו' ע"ש], ועל"ס מה"ס דברי סי"ה ומג"ה הג"ל, וע"י תוס' צ"מ כ"ג ע"ב ד"ה בלשון א"ה וכו' צ"ס [ד"ה דרצ"ן משני בלשון א"ה וכו', ג"כ מפני דרכי שלום הוא ע"ש] ודו"ק, וע"י רש"י ב"ה ב' ע"ה ד"ה ולצ"ח שלמים כצ"ח וכו', [דמרוכ ענותותו של כלל ש"ה מפני השלום ע"ש], ועוכ"ה דמשום הקצנת נדבתו [ש"ה לברק"ב], ש"ה מפני השלום, ולא כה"ה [הג"ל דוקא בדבר שכבר עבר], ועתה פסחים י"ה ע"ה

ד"ה א"ל וכו', דהפסד מלוב והפסד ממנו ש"ס, וע"י חש"י רמ"ה סי' י"ה דמוחר להוליא ש"ס רע מפני השלום, א"ל רק בדיבור ולא בכתב דהוי מעשה, וא"ס כבר הוליא בדיבור, מותר אח"כ גם לכתוב, וע"י מהרש"ה ב"ה ל"ב ע"ז צמ"ן מוחזי כשיקרא בכתב, [ע"ש לענין מה שכ"ה משה פ' וימת משה בדמע וכו', וע"י דכ"ן דכל כהורה כתב בדיו ופרש"ה זו כתב בדמע לא מוחזי כשיקרא ע"ש], וע"י חש"י פ"י ח"ב אה"ע"ז סי' פ"ד בלמע"ה חש"י, וע"י חש"י מהר"ה אס"ד חו"ד סי' שפ"ז, [לענין משקר בכתב ועוד כמ"ד, יעו"ש צאורך ממ"ק דכתוב כדבור].

ומ"ש מג"ה צמ"ע ד"ן, א"ס מותר לאומרו בש"ס א"ס גדול דליקבלו מיני, ע"י ירושלמי פ"ה דפ"ה ה"ה צ"ן דהוא צ"י מלפ"ה צמ"ה ח"ו לה צ"י וכו', ובספרי פ' שופטים: מנין למחליף דברי ר"ה צדרי ר"י וכו', לומר על עכ"ר עמ"ה וכו', שח"ה עובר בל"ה, ח"ל לא חס"ג גבול רעך וכו', וע"י צמ"ר על מ"ס כלה בסופה שהביא מצרכות מ"ג דר"פ לאישחמוטו נפשי קעב"ד, וע"י חש"י רמ"ע מפ"ה סו"ה ה' שג"ש בגליון הש"ס ש"ס, וע"י ש"ח קע"ז ע"ה: כ"ן דק"ה ח"ו דה"ו מחרפי א"ה לכו א"ה איגרתה ממערכ"ה משמ"ה דר"י דאסור, ופירש"י: כ"י הי"ו דליקבלו מיני, ועתה מ"ר ל"ע ע"ה ד"ה וכה"ה וכו' ח"ר"פ א"ה סצ"י וכו': לכך צדתי מלבי והוספתי על לשון הצריית"ה וכו' ע"ש, וע"י רש"י פסחים כ"ז סו"ע"צ ד"ה אפ"ה ואח"ה וכו' צ"ס רצ"ן וכו'. ומל"ג ג"כ דלכפ"ה ח"ה דבר שאינו ק"ן, ע"י סוכ"ה ל"ד ע"ב [צ"ה דר"י ח"ה שמואל הלכה כ"י ערפ"ן וכו' ומקש"ן ולרו"ש לכו כר"ע וכו'], וה"ו ש"ס ד"ה מסלקין וכו', [שהצ"ה צ"ס ריב"ן, דלכפ"ה ח"ה ק"ן, ותמכו ד"כ למ"ה חז"ר הרב"ה אמוראים, יע"ש ודו"ק], וע"י רש"י קידושין מ"ד אפ"ה וש"ה, [דמשום דר"ב ה"ה א"ה של שמואל אפ"ה וש"ה. ולפעמים משום כיסופ"ה ש"ה דצ"ה, כמ"ש צמ"ה הר"ש כלל פ"ב סי' ח' דגם האמוראים ש"ה דצ"ה משום כיסופ"ה. וע"י ח"ל סי' מ"ד. וע"י צרשיי מ"ס ע"ז ח"ה א. ד"ה דמו וחו"ה ד"ה ח"קלע שחלקו צ"ה ח"י משום כיסופ"ה ח"ה ר"ה דבר שקר,



## אמת מקומות שלא קיימים החיתרים לשנות קנה סא

יג. כתב המג"א דהא דמותר לשנות מפני השלום היינו בדבר שכבר עבר ולא בהווה או בעתיד להיות [ס"ח סי' תכ"ו]. והשיגו עליו הרבה אחרונים אולם יש שפסקו בדבריו. ומסקנת הענין דמוצד החומרא נאמר דער כמה שאפשר ראוי למנוע מזה<sup>2</sup>, או על כל פנים יאמר באופן שמתפרש בשני אופנים ולא ישקר ממש, אם איש אמת הוא<sup>3</sup>.

של זהב (ברכות דמ"ג ע"ב). ואיספקא דכספא בנהרדעא (גיטין די"ד). ועבדא דנורא אנא (נדרים דפ"א ע"ב). ואהרן הכהן (באבות דר"ג פי"ב מ"ג). ור"מ ר"י ור"י עם כידור (ביומא דפ"ג ע"ב). והנתיבות בחומ"מ סי' י"ב סק"ב שיכול הדיין לומר איני יודע (אע"פ שיש לו דעה) כדי שיתוספו דיינים ויפסקו כמותו. וכן בעוד הרבה מקומות בש"ס ופוסקים שהבאנו בפרקים דלעיל ודלקמן ואכמ"ל.

והפמ"ג והא"ר שם תירצו חלק מהקושיות, למע והשו"ע הרב לכאורה החמיר בזה,

וכן הח"ס (ח"ו סי' נ"ט) וכן בקיצור חרדים פ"ט אות ו' וכן הכה"ח. אבל גדולי פוסקי זמנינו לא חששו לזה ע' בתא"ל פ"ה סי' כ"ד מהגרשו"א זצ"ל והגריש"א שליט"א וכ"כ הגר"ח"ק באורחות יושר ובמסכת כותים הערה ל' וע' מהרש"ם בח"ו סי' קנ"ב שהיקל. והח"ח (רכילות א' ח') סתם שישתדל לומר באופן דמשתמע בתרי אנפי ואם א"א מותר לשקר ממש ע"ש. וכן מהרבה מהמקורות הנ"ל מוכח שמותר לשקר שקר גמור. וע' בשו"ת חשב האפוד ח"א סי' נ"ט שג"כ נוטה להתיר לשנות בכל ענין מפני השלום ע"ש.

וכתב ע"ז הגר"ח"ק במסכת כותים הערה ל' וז"ל ובספר חסידים סי' תתרט"א כתב דדוקא באופן דמשתמע לתרי אפי מותר לשנות אפילו במקום המותר ולא לשקר ממש אם איש אמת הוא וכונתו ג"כ עד כמה שאפשר יזהר בזה ומה"ט אמרו בב"ר וכו' (אנכי וכו') עשו בכורך וכו' ע"ש). וכן מצינו בארחות צדיקים שהביא הס"ח הזה והוסיף עליו שיכול להיות שהיינו דוקא כשיכול לדחותו "שיש לי מעות אבל אני צריך להם" אבל אם לא יוכל להשטט מהגוי בלי שנאה, יכול לשקר ממש ולומר "איז

יג. ובפרט במקום שיכול להשיג את התועלת בצורה אחרת.

יד. המג"א באו"ח סי' קנ"ו סק"ב.

בהוה והנה בספר חסידים מבואר להדיא שה"ה בהוה, אין היתר לשנות וזה לשון הס"ח בס" תכ"ו דע אע"פ שאמרו מותר לשנות בדברי שלום אם יבא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן לא יפרע לו אינו יכול לומר "אין לי" כי מה שאמרו מותר לשנות בדברי שלום זה כשכבר עבר הדבר עכ"ל.

הס"ח והנה עוד כתב הס"ח בס" תתרט"א שאע"פ שמותר לשנות במסכתא אם איש אמת הוא שאינו מדבר שקר לא יתכן לומר מן לאו הן ומהן לאו אלא ישתוק או יפליגם בדברים אחרים וכו' מכאן כל דבר שאין אדם רוצה להודות ויודע בדבר יאמר "יודע אני אלא שאיני רוצה להודיע אתכם", וע"ש שבזה ביאר הנהגת ר"א בסוכה דכ"ז ע"ב. (ולכאורה לפעמים עדיף לקיים בזה מה שאחז"ל למד לשונך לומר "איני יודע" והכל לפי הענין).

וע"ע מש"כ לעיל בסעיף ו' וז'.

זושיות והנה קשה טובא דברי הס"ח שמצינו בהרבה מקומות שההיתר נאמר אף על העתיד, הלא מקור ההיתר ביבמות דס"ה ע"ב משמואל הנביא על העתיד היה. והרי"ף בב"מ (י"ג ע"א) למד שמפני השלום מצוה לשנות, א"כ מ"ש עתיד או עבר. ולרש"י בב"מ דכ"ג ע"ב מסכתא הוה דלעתיד (שהוה גם כן לא ניתן לפי הס"ח כנ"ל). וכן כלה נאה וחסודה (כתובות י"ז ע"א) על ההוה אזיל. וכן הלל שהביא קרבנו לעזרה ביר"ט (ביצה ד"כ). ומיעקב אבינו שא"ל ליצחק אנכי עשו בכורך שהיה על ההוה. ונודרים להרגים ולאנסים (נדרים דכ"ז ע"ב). ורבה בר בר חנא והיונה



אבותם", אף כי אין לנדיב להתכבד בשקר ולאמר: כה עשיתי ופזרתי ונתתי! ולא כן עשה. וזה גנאי לכל אדם וכל שכן לנדיב, ונגה נדבותיו אשר עשה, כי הלל נפשו על מה שלא עשה, כי זאת תהיה לעדה, כי לבו בכל צדקותיו אשר עשה אך לשם ולתהלה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי סוף שביעית), כי מי שמכבדים אותו במדרגות הכבוד הראויות לתת למי שהוא יודע שתי מסכתות, והוא אינו יודע זולתי אחת, עליו שיאמר להם: אחת לבדה אני יודע, כל שכן כי אסור לכזב ולהתפאר לאמר: שמענו כאלה רבות.

קפו החלק התשיעי - בנים לא ישקרו בספור דברים אשר ישמעו והגדת מאורעות, אבל יחליפו דברים על אודות הפציהם מאין הפסד לאדם בדבר, אך ימצאו כמעט הנאה בשקרותם אף על פי שאינם מרויחים ממון בכך. ואמרו רבותינו (יבמות כ"ג א'), כי גם זה אסור, והוא שנאמר (ירמיה ט' ד): "למדו לשונם דבר שקר", אך אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר אשר זכרנו ענינם בחלק הרביעי. הנה אלה חלקי כת של שקרים. וכבר הקדמנו לך עקרים בדרכי איש אמונים, וכי המה יסודות לנפש.

קפו זה דבר כת החנפים. ענין הכת הזאת נחלק לתשע חלקים: החלק הראשון - החנף אשר הכיר או ראה או ידע כי יש עול בכף חברו וכי החזיק בתרמית, או כי יחטא איש (לאיש) בלשון הרע או באונאת

דלתי תשובה

אות קפ. בשם המהר"ל זצ"ל א"כ יובן שהאזהבה יכבד מאוד עונשו.

קפו או כי יחטא איש לאיש בלשון הרע וכו', נראה לענ"ד דאפילו שאותו הנפגע ר"ל מי שחטא כלפיו בלשה"ר או באונאת דברים ואומר לבעל ריבו לא פעלת און - כמו שרגילים הדבה בני אדם לומר למי שהעליב אותם לא עשית כלום, און

קפו אך אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר, אשר זכרנו ענינם בחלק ד'. והיינו משום ששם עושה כן מאהבתו שקר מדבר צדק סלה, וכתב שם שאמנם זה האיש יקל עונשו מצד אחד, על כי אין הפסד לאיש בשקריו וכפחותו, אך גדול מאוד עונשו בעוז פניו ואהבת השקר וכבד עונו כי יאהבה לבלי תועלת עכ"ל, שם, והרי נתבאר לעיל ששקר הוא בבחינת עבודה זרה ממש, וכמש"כ לעיל

